

ФАКТОРИ АКТИВІЗАЦІЇ ДУХОВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ВИЩОГО МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито сутність дефініції “духовно-творчий потенціал майбутнього лікаря”; висвітлено наукові підходи до розуміння феномена творчості як одного з основних концептів процесу формування духовно-творчий потенціалу особистості; окреслено фактори активізації духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів під час навчання їх у вищих медичних навчальних закладах.

Ключові слова: активізація, духовно-творчий потенціал, збагачення досвіду професійної діяльності, майбутній лікар, професійна освіта, професійне самовдосконалення, розвиток, творча самореалізація, формування.

Здоров'я нації та перспектива розвитку громадянського суспільства значною мірою залежать від професійної компетентності та духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів, від їхнього глибокого усвідомлення свого призначення, функцій і соціальних ролей. Потреби соціуму диктують вимоги до професійної підготовки фахівців, у тому числі медичних працівників.

Суспільні очікування зводяться до потреби в таких випускниках вищих медичних закладів, які матимуть не лише якісну професійно-медичну підготовку, будуть не тільки висококваліфікованими лікарями, але й духовно-творчими особистостями зі свіжими, неординарними підходами до виконання професійних завдань, з ціннісними орієнтирами і прагненням до професійного самовдосконалення впродовж усього життя, лікарів, які здатні до самореалізації в умовах жорсткої конкуренції в умовах ринкових відносин, – цим зумовлена актуальність порушеної в статті проблеми.

Мета статті – розкрити сутність дефініції “духовно-творчий потенціал майбутнього лікаря”; висвітлити наукові підходи до розуміння феномена творчості як одного з основних концептів процесу формування духовно-творчий потенціалу особистості; окреслити фактори активізації духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів під час навчання їх у вищих медичних навчальних закладах.

Розробки провідних концепцій теоретико-методичних засад професійної освіти належать відомими українським та зарубіжним ученим: В. Андрєєву, В. Андрущенко, С. Архангельському, С. Батишеву, М. Євтуху, І. Зязюну, А. Марковій, Н. Ничкало, О. Новікову, О. Пехоті, П. Пономарьову, З. Решетовій, С. Сисоєвій, А. Сущенку, Т. Сущенко та ін.

Проблемі професійного розвитку, творчого самовиявлення та самореалізації особистості присвячені праці Б. Ананьєва, В. Андрєєва, В. Бехтерева, Л. Божович, Р. Брушлинського, В. Загвязинського, Г. Локаревої, А. Маслоу, Г. Олпорта, О. Отич, М. Пряжникова, В. Рибалки, С. Рубінштейна та ін.

Специфіку професійної підготовки лікарів окреслили В. Андронов, О. Білібін, Ю. Віленський, І. Вітенко, О. Грандо, В. Дуброва, В. Менделевич, О. Орлова, Ю. Остраус, Л. Пиріг, Ф. Портнов, М. Тимофієва, О. Уваркіна, Е. Чугунова та ін.

Розвитку творчого потенціалу особистості та пошуку шляхів його активізації присвячені філософські розробки А. Арнольдова, М. Барга, Г. Батишева, М. Бердяєва, В. Біблера, В. Губіна, Б. Кедрова, О. Чаплигіна, І. Шпачинського та науково-

педагогічні розвідки Є. Адакіна, М. Дяченко, І. Зязюна, В. Клименка, В. Кременя, В. Моляко, Я. Пономарева, В. Рибалки, В. Роменця, Р. Цокура та ін.

Питання розвитку творчого й духовно-творчого потенціалу особистості висвітлені в наукових працях Є. Адакіна, В. Андрєєва, Д. Богоявленської, Б. Ананьєва, М. Бердяєва, І. Беґа, Н. Бібік, А. Брушлинського, Л. Виготського, Л. Веретенникової, Л. Губерського, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, В. Кременя, С. Кримського, А. Леонтєєва, Е. Помиткіна, О. Пехоти, В. Рибалки, В. Риндак, С. Рубінштейна, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Б. Теплової, О. Тихомирова, О. Чаплигіна, В. Шадрикова, О. Яковлевої, М. Ярошевського та ін.

У результаті аналізу досліджень, що стосуються професійної підготовки медичних працівників у ВНЗ, можна зробити висновок, що наразі відсутні наукові розвідки, що широко висвітлюють фактори активізації духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів під час навчання їх у вищих медичних навчальних закладах.

Активізація духовно-творчого потенціалу студентів, у тому числі майбутніх лікарів, залежить від багатьох чинників, як зовнішніх (соціальні, політичні, економічні, культурні трансформації в суспільстві, діяльність освітніх закладів, засобів масової інформації, взаємодія з іншими освітніми та неурядовими організаціями), так і внутрішніх (спілкування з однолітками, емоційний клімат в об'єднанні, ідеологія, характер відносин, творчий, культурний та духовний потенціал, навички членів цього об'єднання студентів).

Згідно з принципами медичної деонтології розвиток духовних та моральних якостей майбутніх лікарів, формування їхнього духовно-творчого потенціалу відбувається на інтегрально-духовному та особистісному рівнях з урахуванням потреб самих студентів, базуючись не лише на засадах медичної етики, а й на творчій самореалізації, самовдосконаленні, нормах поведінки.

У науковій думці поняття “творчість” розглядають як “чинник і передумову свободи людини” [3, с. 142], як форму її діяльності, що “спрямована на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта” [9, с. 286], як “мислення в його вищій формі, яке виявляється як уява і яке виходить за межі відомих способів вирішення виниклого завдання” [10, с. 142].

У педагогіці під час вивчення феномена творчості акцентують на новизні та суспільній значущості результатів творчої діяльності як основних її критеріях. Під творчістю в педагогічній науці розуміють процес засвоєння матеріальних та духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування й розвиток творчої особистості.

Творчість, за визначенням А. Брушлинського, – це відкриття невідомого, створення нового, подолання стереотипів і шаблонів. На думку Л. Виготського, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, головним у творчості є виникнення й розвиток нових структур, нового знання, нових способів діяльності, під час якої створюється дещо нове, оригінальне, що потім входить в історію розвитку не тільки самого творця, але й науки, мистецтва тощо.

Учений О. Тихомиров пов'язує творчість із мисленням. Як вважає М. Гамезо, творчість – це людська діяльність, спрямована на створення нових, суспільно значущих цінностей. Згідно з поглядами А. Маслоу, прояви істинної творчості є в повсякденному реальному житті, щоденному виборі життєвих ситуацій, різних формах самовираження людини.

Творчість є феноменом цілісної особистості. Найбільша потреба особистості, яка визначає зміст її життя і значущість її Я, – це прагнення через творчу діяльність

реалізувати свої внутрішні творчі резерви та здібності. Уявлення про духовно-творчу особистість містить у собі ідею самотворення, її можливості розвивати свій творчий потенціал у процесі власних творчих зусиль, які запускають механізм позитивного зворотного зв'язку, під час якого щось створюється й розвиваються власні творчі можливості людини.

У психології (за дослідженнями Г. Костюка) наголошують на провідній ролі “саморуку”, спонтанної творчої активності у формуванні та самотворенні й саморозвитку особистості, на ролі образу “Я”.

Виходячи з наведених дефініцій, можна тлумачити творчість як процес людської діяльності, результатом якої є створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, це вища форма активності та самостійності діяльності особистості, це джерело розвитку окремої людини й суспільства загалом.

Поняття “особистість” тлумачать по-різному, що зумовлено протилежними поглядами щодо її розвитку: одна група вчених стверджує, що кожна особистість формується й розвивається відповідно до її вроджених здібностей, а соціальному середовищу відводять незначну роль; інша вважає особистість цілком сформованим у ході соціального розвитку продуктом, зовсім не враховуючи при цьому вроджені здібності особистості.

На думку реформатора античної медицини, давньогрецького лікаря Гіпократата, лікар подібний до Бога, а між мудрістю й медициною – невелика різниця, бо все, що шукається для мудрості, все є в медицині [4].

Лікар не ізольований від пульсу життя суспільства, від його проблем, від духовного здоров'я людей – справа лікаря входить тоненькими нитками в дуже глибокі сфери буття [7]. Тому сьогодні перед вищою медичною освітою стоїть надзвичайно важливе завдання: професійна підготовка лікаря нового типу – особистості, в якій би гармонійно поєднувалися професійна компетентність і глибокі знання в галузі медицини – з одного боку, з активною громадянською позицією, високим рівнем толерантності й духовно-творчим потенціалом – з іншого. Надзвичайно важлива роль належить формуванню особливого лікарського світогляду, творчого (клінічного) мислення, системи ціннісних орієнтирів, гуманістичних ідеалів тощо.

У сучасних умовах “проблема якості освіти поступово утверджується як головний критерій порівняння ефективності, ширше – життєздатності не тільки освітніх, але й соціальних систем” [2]. У соціальному вимірі освіта стає домінуючою підсистемою суспільства, яка: визначає рівень і якість розвитку економіки та праці; виступає стратегічним ресурсом функціонування державних і політичних структур; є фундаментальною засадою соціалізації особистості [1]. Суспільство наразі потребує висококваліфікованих лікарів з інтелектуально розвинутим професійним світоглядом, високим рівнем духовно-творчого потенціалу, лікарів, які здатні самостійно й виважено приймати рішення в предметно-практичній і духовно-теоретичній сферах своєї діяльності [11, с. 254].

На розвиток духовно-творчого потенціалу майбутнього лікаря впливають різні чинники. Фактори впливу на розвиток особистості вивчали психологи (Л. Божович, Д. Ельконін, Л. Виготський та ін.) і педагоги (С. Козлова, І. Мудрик, Т. Поніманська, М. Фіцула, І. Ящук та ін.), причому дехто з них (С. Козлова, Т. Поніманська) факторами розвитку особистості визначають спадковість, середовище й виховання, тобто біологічні та соціальні чинники.

Так, наприклад, А. Мудрик [8] серед факторів розвитку особистості виокремлює мегафактори (космос, планета, світ), макрофактори (країна, етнос, суспільство,

держава), мезофактори (місцевість і тип поселення, засоби масової інформації, належність до певної культури) та мікрофактори (сім'я, група ровесників, виховні організації, мікросоціум).

Низка вчених вважає важливим фактором актуалізації творчого потенціалу студента освітню систему, що розглядається як творчий освітній простір (В. Безпалько, Д. Богоявленська, А. Бондаревська, Л. Віленський, Б. Лихачова, В. Мещерякова, Л. Новікова, Н. Селіванова, В. Сластьонін). Комфортне освітнє середовище, на думку російської дослідниці Т. Лошакової, – це сприятливі умови для розвитку й формування особистості, сукупність умов, які визначають сприятливий клімат для актуалізації потенціалу всіх учасників освітнього процесу [6].

Структурними компонентами педагогічно комфортного середовища є творча доброзичлива атмосфера, ситуація успіху, імпровізація (як уміння сфокусувати сили душі й розуму, запаси пам'яті), що має стати пусковим механізмом у складному процесі активізації творчого потенціалу студентів.

Найкомфортнішим та найнеобхіднішим освітнім середовищем для підготовки майбутнього лікаря, зокрема для формування й розвитку його духовно-творчого потенціалу, є медичне середовище, в якому панують творча атмосфера, висока культура професійного діалогу, динаміка дискусії та пошуку істини, педагогічне співробітництво “викладач – студент”, духовна взаємодія й безперервне збагачення досвіду професійної лікарської практики.

Індивідуальність викладача є дієвим чинником формування особистості майбутнього лікаря ХХІ ст., бо ніщо так не спонукає студента до професійного самозростання, як власний приклад професіонала-наставника.

На наше переконання, факторами, що зумовлюють формування духовно-творчого потенціалу майбутнього лікаря, є:

- потреби соціуму в порядних, висококваліфікованих медичних працівниках, психологічно та соціально готових до лікарської діяльності в нових умовах і здатних до постійного професійного самовдосконалення;
- глобалізація цілей освіти (створення європейського наукового та освітнього простору для підвищення конкурентоспроможності й мобільності випускників вищих медичних навчальних закладів на європейському ринку праці);
- посилення ролі особистісних якостей (духовність, професійна гнучкість, ініціативність, сприйнятливність до нового, творче (клінічне) мислення, комунікабельність, які необхідно постійно розвивати та вдосконалювати).

Одним із факторів активізації духовно-творчого потенціалу майбутнього лікаря є самостійність у набутті знань. Навчити студента самостійно оволодівати необхідними знаннями, формувати й розвивати в собі вміння та навички, допомогти йому стати активним – одне з важливих завдань вищої освіти, в тому числі медичної. Самостійна робота студентів, на думку А. Кузьмінського [5, с. 309], є однією з найважливіших складових, які формують фахівця сучасного рівня, оскільки самостійна робота розвиває навички самостійної діяльності взагалі (що є конче необхідним у будь-якій професійній діяльності), виробляє здатність самостійно приймати рішення.

Надзвичайно важливим чинником активізації духовно-творчого потенціалу особистості майбутнього лікаря є впровадження нових педагогічних технологій для підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах, а також спрямування вектора медичної освіти на формування гармонійно та всебічно розвиненої особистості, зростання творчої активності й самостійності. Це передбачає розробку нових концепцій навчання, орієнтованих на інтелектуальний та високоморальний ро-

звиток майбутнього лікаря, формування його позитивних якостей, гідного рівня професійної культури, полікультурної компетентності, здатностей до самонавчання й мобільності у професійному аспекті.

Висновки. Отже, в умовах ринкової економіки, коли надання медичних услуг стає площиною високої професійної конкуренції та висуваються нові вимоги до особистості лікаря, зростає потреба в активізації творчо-духовного потенціалу майбутніх лікарів ще під час їхнього навчання у ВНЗ, а відтак, і визначення чинників впливу на цей процес. Адже сьогодні гігієна духовного здоров'я така ж необхідна для життя, як і здоров'я фізичне, тому надзвичайно важливим є завдання навчити майбутнього лікаря творчо мислити, дискутувати, чітко висловлювати й доводити свої погляди, шукати найоптимальніші шляхи вирішення проблеми.

Список використаної літератури

1. Білоус О. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О. Білоус, Н. Маслова-Лисичкіна // Віче. – 2001. – № 5. – С. 22–44
2. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітня проблема : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : спец. 09.00.10 “Філософія освіти” / В. Г. Вікторов. – Київ, 2006. – 30 с.
3. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : учеб. пособ. / Ю. А. Гагин. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : СПбГУПМ, Балт. пед. академия, 2000. – 222 с.
4. Гиппократ. Избранные книги / Гиппократ. – Москва ; Ленинград : 6 государственное издательство биологической и медицинской литературы, 1936. – 736 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с.
6. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : монография / Т. Ф. Лошакова. – Екатеринбург, 2001. – 416 с.
7. Моисеев В. И. Медицина и философия: нужны ли они друг другу / В. И. Моисеев // Трудный пациент: журнал для врачей. – 2007. – № 3. – Т. 5. – С. 58–60.
8. Мудрик А. В. Социологизация человека : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / А. В. Мудрик. – 2-е изд, испр. и доп. – Москва : Академия, 2006. – 304 с.
9. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
10. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Межериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – Москва : Сфера, 2009. – 448 с.
11. Ющенко Ю. П. Деякі аспекти викладання філософії у вищих медичних навчальних закладах / Ю. П. Ющенко // Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії. – 2013. – Вип. 2 (42). – Т. 13. – С. 253–255.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2014.

Слухенская Р. В. Факторы активизации духовно-творческого потенциала личности студента высшего медицинского учебного заведения в процессе профессиональной подготовки

В статье раскрыта сущность дефиниции “духовно-творческий потенциал будущего врача”; освещены научные подходы к пониманию феномена творчества как одного из основных концептов процесса формирования духовно-творческий потенциал личности; определены факторы активизации духовно-творческого потенциала будущих врачей во время обучения их в высших медицинских учебных заведениях.

Ключевые слова: активизация, духовно-творческий потенциал, обогащение опыта профессиональной деятельности, будущий врач, профессиональное образование, профессиональное самосовершенствование, развитие, творческая самореализация, формирование.

Sluhanskaya R. Factors Intensifying Spiritual and Creative Potential of Students of Higher Medical Educational Institutions in the Process of Professional Training

In the article the essence of the definition of “spiritual and creative potential of the future doctor”, lit scientific approaches to understanding the phenomenon of creativity as one of the key concepts of the process of formation of the spiritual and creative potential of the individual, the factors activate spiritual and creative potential of future physicians during their training in higher medical educational institutions.

Today before the Supreme medical education task training doctor new type of personality, which would harmoniously combined professional expertise and deep knowledge in the field of medicine - one side with an active civil position, high level of tolerance and spiritual and creative potential. Extremely important role for the formation of a special medical worldview, creative (clinical) thinking, system of values, humanistic ideals.

Activation of spiritual and creative potential of students, including future doctors, depends on many factors, both external (social, political, economic, cultural transformation in society, activities of educational institutions, the media, cooperation with other educational and non-governmental organizations) and internal (communication with peers, emotional climate in the Union, ideology, character relations, creative, cultural and spiritual potential, the skills of the members of the Association of students).

A very important factor in enhancing spiritual and creative potential of the future doctor is the introduction of new pedagogical technologies for the training of future physicians in higher medical educational institutions, as well as the direction of medical education on the formation of harmoniously and fully developed personality, growth, creativity and independence. This involves the development of new teaching concepts, focused on the intellectual and moral development of future physicians, the formation of its positive qualities, decent level of professional culture, multicultural competence, abilities of self-learning and mobility in a professional respect.

Key words: *activation, spiritual and creative potential, enriching the experience of professional activity, future doctor, professional education, professional growth, development, creative self-realization, formation.*